TRANSFER KAPITAŁU LUDZKIEGO POMIĘDZY UKRAINĄ A POLSKĄ – WYZWANIE CZY ZAGROŻENIE DLA BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO OBU KRAJÓW?

TRANSFER OF HUMAN CAPITAL AMONG UKRAINE ALONG
WITH POLAND: CHALLENGE OR THREAT TO THE SOCIAL
SECURITY OF BOTH COUNTRIES?

*Mateusz Szast**

— ABSTRAKT —

Obecnie widoczne jest coraz większe natężenie migracji pomiędzy Polską a Ukrainą. Może to wynikać z różnych przesłanek, które implikują z kolei rozmaite skutki. Niniejszy artykuł ma za zadanie odpowiedzieć na pytanie, czy to zjawisko jest dla Polski szansą czy zagrożeniem, a także przybliżyć temat wymiany kapitału ludzkiego pomiędzy oboma krajami w kontekście ich bezpieczeństwa społecznego. Problematyka kapitału ludzkiego w naukach społecznych jest bardzo rozległa za sprawą omawiania koncepcji w związku z podejmowaniem koncepcji rozwoju społecznego, rozwoju regionów i samych jednostek. Niemniej warto podjąć w naukach społecznych aspekt kapitału osób migrujących z Ukrainy do Polski w kontekście wzajemnego bezpieczeństwa społecznego.

Słowa kluczowe: kapitał ludzki; transfery kapitału; migracje z Ukrainy; Ukraińcy w Polsce

— ABSTRACT —

At present, the intensity of social mobility among Poland as well as Ukraine is increasing due to various causes which successively contain diverse implications. This paper analyses the issue or else the replacement of human capital among the two countries in the context of their social security. The issue of human capital in social studies widespread by means of discussing the notion in relation to addressing the difficulty of social development, the progress of regions, as well as the individuals themselves. However, in the social studies it is worthwhile to undertake the aspect of the capital of migrants from Ukraine to Poland in the context of mutual social security.

Keywords: human capital; transfer of capital; migration from Ukraine; Ukrainians in Poland

* Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Wydział Humanistyczny.

WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI

Zarówno polskie gazety, jak i artykuły zamieszczane na portalach opiniotwórczych w ciągu ostatnich dwóch lat często poruszały problematykę fal migracji obywateli Ukrainy do Polski, ze szczególnym uwzględnieniem społeczno-gospodarczych implikacji tego zjawiska. Ukraińcy są obecnie najliczniejszą grupą imigrantów zarobkowych w Polsce. Precyzyjne określenie liczby obywateli tego kraju w Polsce nie jest możliwe ze względu na brak szczegółowych badań statystycznych prowadzonych w tym zakresie. Liczbę Ukraińców przebywających w Polsce pozwalają określić dane przygotowywane corocznie przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (MRPiPS), dotyczące liczby wydawanych pracodawcom oświadczeń o zamiarze zatrudnienia pracownika z Ukrainy. W 2016 r. urzędy pracy wydały rekordową liczbę 1 262 845 oświadczeń, to jest o ponad pół miliona więcej niż w 2015 roku.

Celem niniejszego artykułu jest przede wszystkim zwrócenie uwagi na kwestie przeobrażenia Polski jako kraju dotąd emigracyjnego (podobnie jak niegdyś w Irlandii) w kraj imigracyjny, a także na społeczno-gospodarcze implikacje tego zjawiska. Kluczowe zatem pozostaje pytanie: czy napływ obywateli Ukrainy stanowi zagrożenie społeczne dla Polski?

Masowe emigracje z Ukrainy do krajów Europy, w tym zwłaszcza do Polski, stanowią efekt czterech głównych aspektów: trudnej sytuacji ekonomicznej tego kraju, wybuchu konfliktu zbrojnego, obalenia rządu Wiktora Janukowycza, a przede wszystkim chęci (woli) obywateli Ukrainy dokonania zmian w obrębie ich życia zarówno społecznego, jak i gospodarczego w odpowiedzi na spadek wartości narodowej waluty Ukrainy (hrywna) w latach 2014 i 2015, na skutek czego nastąpił wzrost inflacji w tym kraju.

Migracje z Ukrainy do Polski są poddawane cyklicznym badaniom społecznym. W niniejszym artykule swoje rozważania autor oprze głównie na danych zamieszczanych przez Urząd do Spraw Cudzoziemców w Polsce, a także MRPiPS, z uwzględnieniem dwóch badań ankietowych przeprowadzonych przez Narodowy Bank Polski (2015 r.) przy współpracy z Ośrodkiem Badań nad Migracjami afiliowanym przy Uniwersytecie Warszawskim (próbą 710 respondentów), oraz na danych pozyskanych w wyniku badań przeprowadzonych przez OTTO Work Force (2017 r.) na próbie 1117 pracowników z Ukrainy.

Masowy wybór Polski jako kraju docelowego migracji podyktowany może być kilkoma względami. Jednym z kluczowych jest migracja Polaków do innych krajów europejskich, zapoczątkowana wejściem naszego kraju do struktur unijnych

1 maja 2004 roku. Szacuje się, iż w 2016 roku poza granicami kraju przebywało czasowo 2515 tys. Polaków, o 118 tys. (4,7%) więcej niż w 2015 roku. W niespełna 38-milionowym kraju, jakim jest Polska, ubytek ponad dwóch milionów osób w wieku produkcyjnym implikuje znaczą depopulację, zatem istnieje potrzeba zatrudnienia pracowników z zewnątrz, aby utrzymać sprawne funkcjonowanie społeczno-gospodarcze państwa. Dane Głównego Urzędu Statystycznego publikowane w *Roczniku Demograficznym* z 2017 roku (Rozkrut, 2017) oraz w *Notatce informacyjnej, Informacji o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2016* dowodzą, iż w Europie przebywało wówczas około 2214 tys. obywateli Polski, z czego około 2096 tys. w krajach UE (zanotowano wzrost o 113 tys. względem 2015 r.). Największym zainteresowaniem cieszą się takie kraje, jak: Wielka Brytania (788 tys.; wzrost o 68 tys. w stosunku do 2015 r.), Niemcy (687 tys.; wzrost o 32 tys. osób), Holandia (116 tys.), Irlandia (112 tys.). Zanotowano wzrost liczby Polaków w takich krajach, jak: Austria, Belgia, Dania, Holandia, Irlandia i Szwecja, spadek natomiast w Hiszpanii oraz we Włoszech. Notuje się także wzrost zainteresowania Polaków krajami europejskimi spoza UE – największy Norwegią, gdzie w 2016 r. mieszkało 85 tys. obywateli Polski (GUS 2017).

Istotnym elementem wzrostu atrakcyjności Polski jako kraju docelowego migracji z Ukrainy są także regulacje prawne umożliwiające Ukraincom podjęcie pracy – uzyskanie pozwolenia na pracę. Do najbardziej znaczących regulacji prawnych należy między innymi zniesienie wiz dla obywateli Ukrainy (chodzi o wizy krótkoterminowe), umożliwiających pobyt na terenie państwa członkowskiego UE do dziewięćdziesięciu dni, ale bez prawa podejmowania pracy. Kwestię wiz długoterminowych reguluje unijne prawo imigracyjne, ze szczególnym uwzględnieniem artykułu 79 ust. 2 lit. a i b i art. 21 *Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*, który wszedł w życie w 2009 roku w ramach traktatu z Lizbony i jest określany jako traktat reformujący.

Jak podaje Magdalena Balczyk: „Już bowiem w 2008 r. UE rozpoczęła z Ukrainą dialog w sprawie zniesienia wiz dla obywateli tego państwa do państw członkowskich UE, gdyż ułatwienie przepływu osób należy do jednych z zasadniczych celów Partnerstwa Wschodniego. W listopadzie 2010 r. Komisja Europejska zaprezentowała rządowi Ukrainy plan działania w sprawie liberalizacji reżimu wizowego (ang. the Visa Liberalisation Action Plan, VLAP, dalej: plan działania), obejmujący blok czterech zagadnień, korespondujących z przepisami umowy stowarzyszeniowej dotyczącymi wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Plan działania dotyczył następujących zakresów przedmiotowych: 1) bezpieczeństwo

dokumentów, w tym wprowadzenie do nich danych biometrycznych, 2) zarządzanie granicami, migracja i azyl, 3) porządek i bezpieczeństwo publiczne, 4) stosunki zagraniczne i poszanowanie praw człowieka” (2016, s. 46).

Istotna pozostaje także kwestia umów współpracy transgranicznej pomiędzy Polską a Ukrainą, które pomimo wcześniejszych rozmaitych deklaracji w ciągu ostatnich dwudziestu lat nie przynosiły oczekiwanych rezultatów (Lewandowska i in., 2014, s. 2). Założenia współpracy oscylują wokół kluczowych elementów:

- do 2020 roku zmniejszenie stopnia peryferyjności obszarów przygranicznych;
- rozwijanie więzi gospodarczych, naukowych i kulturowych, zwłaszcza w dziedzinach, które wpływają na wzrost konkurencyjności, takich jak: edukacja, kultura, ochrona środowiska, infrastruktura teleinformatyczna, graniczna, transportowa oraz przedsiębiorczość;
- zwiększanie wymiany gospodarczej;
- realizacja wspólnych projektów ochrony i wykorzystania w turystyce potencjału środowiska przyrodniczego, wspólnego dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju transgranicznego systemu usług publicznych.

Program Współpracy Transgranicznej (PWT) Polska – Białoruś – Ukraina 2014–2020 w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (EIS) zakłada kontynuację i rozszerzenie współpracy na obszarach przygranicznych Polski, Białorusi i Ukrainy i został opracowany na bazie ram prawnych Komisji Europejskiej.

1. Rozporządzenie Wykonawcze Komisji (UE) nr 897/2014 z dnia 18 sierpnia 2014 r., ustanawiające przepisy szczegółowe dotyczące wdrażania programów współpracy transgranicznej (PWT?) finansowanych na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 232/2014 ustanawiającego Europejski Instrument Sąsiedztwa (EIS?).
2. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 232/2014 z dnia 11 marca 2014 r. ustanawiające Europejski Instrument Sąsiedztwa (Rozporządzenie EIS).
3. Dokument programowy dla wsparcia UE na rzecz Współpracy Transgranicznej EIS (2014–2020).
4. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 236/2014 z dnia 11 marca 2014 r. ustanawiające wspólne zasady i procedury wdrażania unijnych instrumentów na rzecz finansowania działań zewnętrznych.

5. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) nr 966/2012 z dnia 25 października 2012 r. w sprawie zasad finansowych mających zastosowanie do budżetu ogólnego Unii (Charucka, 2016, s. 37).

Poza wymienionymi powyżej udogodnieniami formalnymi należy wskazać także na polską ustawę regulującą rynek pracy (Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o *promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* – Dz. U z 2017 r., poz. 1065) oraz rozporządzenia wykonawcze, według których na terenie Polski pracować mogą także obywatele państw trzecich, po uzyskaniu stosownego zezwolenia na pracę, o które aplikuje pracodawca lub sam pracownik. Interesującą opcją dla obywateli np. Ukrainy jest tak zwana procedura uproszczona, według której prace można powierzyć na podstawie oświadczenia. Umowa uproszczona dotyczy także obywateli Republiki Armenii, Republiki Białorusi, Republiki Gruzji, Republiki Mołdowy, Federacji Rosyjskiej. Mogą oni wykonywać obowiązek pracy przez 6 miesięcy w okresie 12 następujących po sobie miesięcy bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2017).

KAPITAŁ LUDZKI – REKAPITULACJA POJĘCIA

Istota kapitału ludzkiego jest bardzo dobrze opisana w literaturze z zakresu nauk społecznych. Autor analizował ten temat w dwóch przypadkach¹ – kiedy prowadził badania w kwestii kapitału ludzkiego w kontekście zmiennej warunkującej partycypację społeczną Polaków oraz w przypadku opisu kapitału ludzkiego migrantów polskich w Irlandii. Od publikacji dzieła *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education, Second Edition*, na którego łamach jego autor Gary S. Becker dostrzegł, iż inwestycje czynione w kompetencje jednostki mogą warunkować jej sukces w przyszłości, a w konsekwencji sukces całej zbiorowości, wiele w zakresie konceptualizacji kapitału ludzkiego się zmieniło (1975, s. 15). Proponował on działania zmierzające do wzrostu kapitału ludzkiego poprzez powiększanie zasobów w ludziach, co miało przynieść realny wpływ na przyszły pieniężny i fizyczny dochód (Szast, 2017, s. 120).

¹ Kapitał ludzki w ramach kształtowania działań na rzecz trzeciego sektora. *Przypadek Polski oraz Kapitał ludzki migrantów polskich w Irlandii – ujęcie teoretyczne i badawcze.*

Kapitał ludzki odnosi się do takich zasobów będących w dyspozycji jednostki i przez nią wykorzystywanych względem realizacji zamierzonych celów, jak: wiedza (inwestycje w edukację), inteligencja, motywacja, kreatywność oraz relacje społeczne, co implikuje rozwój społeczności, do której jednostka należy, lub całego społeczeństwa. Kapitał ludzki rozpatrywany jest często także w kontekście poziomu życia społecznego. „Zorientowanie badawcze dowodzi kwantyfikacji zależności pomiędzy poszczególnymi wskaźnikami kapitału ludzkiego i poszukiwaniem prawidłowości rządzących światem rzeczywistym, jego przeobrażeń (pozytywnych lub negatywnych), ze szczególnym uwzględnieniem wielkości zasobów cenionych, układów dostępności zasobów, reguł i procedur kształtujących wzory zachowań jednostek zajmujących rozmaite pozycje” (Szast, 2017, s. 124).

TRANSFERY KAPITAŁU LUDZKIEGO I SPOŁECZNEGO W KONTEKŚCIE MIGRACJI Z UKRAINY

Ruchliwość społeczna jednostek związana jest z kategorią transferu, zatem z działaniami przemieszczania, przelania, przesyłania w sensie zarówno fizycznym, jak i metaforycznym. Istotę transferu kapitału społecznego opisał m.in. Jakub Isański, który stwierdził, iż: „Migracje przynoszą nie tylko pieniężne profity, ale też zmiany społeczne. Wielu autorów przypomina także, że strumienie przepływów ludności obejmują jedynie pewne specyficzne kategorie ludzi. Są oni zazwyczaj wykształceni ponad średnią kraju ich pochodzenia i nie sytuują się w najniższej części jego struktury społecznej pod względem dochodu” (2015, s. 63).

Transfer kapitału ludzkiego uzależniony jest od dynamiki migracji pomiędzy Ukrainą a Polską. Dokładne dane nie są znane, można jednak szacunkowo określić liczbę przebywających w Polsce poprzez analizę danych dotyczących wydanych wiz, pozwoleń na pracę czy złożonych oświadczeń tak zwanej procedury uproszczonej.

Urząd do Spraw Cudzoziemców zamieszcza na swoich stronach internetowych raporty o złożonych wnioskach i wydanych decyzjach o ochronie na terytorium Polski obywateli państw trzecich. W 2016 roku spośród obywateli Ukrainy wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej w Polsce złożyło 605 kobiet oraz 701 mężczyzn, co stanowi 10,6% wszystkich ubiegających się o ochronę. Ochronę uzyskało wówczas (Urząd do Spraw Cudzoziemców 2016) 108 osób, z czego jedynie 16 obywateli Ukrainy (zgodnie z Konwencją Genewską), ochronę

uzupełniającą – 51 obywateli Ukrainy, a zgodę na pobyt tolerowany – tylko 1 osoba. Umorzono 434 postępowań, negatywnie rozpatrzono 696 wniosków. W I kwartale 2017 roku wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej w Polsce złożyło 160 kobiet, 241 mężczyzn z Ukrainy, co stanowi 0,1% wszystkich ubiegających się o ochronę (Urząd Do Spraw Cudzoziemców 2017).

Dane przygotowywane przez MRPiPS, dotyczące liczby wydawanych pracodawcom oświadczeń o zamiarze zatrudnienia pracownika z Ukrainy, potwierdzają, iż w 2016 roku wydano 1 262 845 oświadczeń, to jest o ponad pół miliona więcej niż w 2015. Zezwolenia na pracę dzielą się na kilka typów. Pierwszy typ dotyczy cudzoziemca, którego stosunek pracy powstał na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej z pracodawcą posiadającym siedzibę w Polsce (A). Kolejny typ (B) dotyczy osoby, która pełni funkcję członka zarządu przedsiębiorcy wpisanego do KRS spółki kapitałowej w organizacji i przebywa w Polsce przez okres przekraczający łącznie 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy. Typ C dotyczy sytuacji, w której cudzoziemiec, wykonujący pracę u pracodawcy zagranicznego, jest delegowany do Polski na okres dłuższy niż 30 dni w roku kalendarzowym, pracuje w oddziale lub zakładzie pracodawcy zagranicznego, lub podmiocie powiązany z pracodawcą zagranicznym. Typ D dotyczy sytuacji, w której cudzoziemiec pracuje u pracodawcy nieposiadającego zorganizowanej działalności w Polsce (ani oddziału, ani zakładu) i jest delegowany do Polski w celu realizacji usługi eksportowej. Ostatni typ (E) wykonuje pracę u pracodawcy zagranicznego i jest delegowany na terytorium Polski na okres przekraczający 3 miesiące w ciągu kolejnych 6 miesięcy w celu innym niż objęty zezwoleniami typu B, C, D. W samym 2017 roku wydano 89 787 zezwoleń na pracę typu A (MRPiPS), w tym według grup klasyfikacji zawodów i specjalności: przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy stanowią 254 osób, specjaliści wyższego szczebla – 2607 osób, technicy i inny średni personel – 4565, pracownicy biurowi – 3906, pracownicy usług i sprzedawcy – 3996. Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy przyjechali w liczbie 1123, a robotników przemysłowych i rzemieślników odnotowano 27 692. Operatorów i monterów urządzeń/maszyn było 18 645. Z kolei pracownicy wykonujący prace proste stanowili największą liczbę osób przybyłych do Polski – 26 418.

Pozwolenia na pracę według grup zawodów w I kwartale 2017 roku otrzymało: 764 informatyków, 6 prawników, 166 osób wykonujących zawody artystyczne. Największą liczbę obywateli Ukrainy odnotowano wśród osób wykonujących zawody medyczne (177 osób), w tym 6 lekarzy i 3 pielęgniarki, a zawody nauczycielskie – 76, w tym nauczyciele języków obcych 27.

Dane zamieszczone na stronie internetowej MRPiPS świadczą, że popyt na pracę cudzoziemców będzie w Polsce nadal rósł. Wśród powiatowych urzędów pracy 50,5% ocenia wpływ zatrudniania cudzoziemców jako neutralny, 27,5% – jako pozytywny, a 22% – negatywny. Blisko połowa powiatowych urzędów pracy odpowiedziała, że w ich powiecie cudzoziemcy zatrudniani są jedynie do prac o niskich kwalifikacjach, 29% badanych jednostek zadeklarowało stosunek neutralny, a 18% – pozytywny, a jedynie 5% – negatywny lub raczej negatywny (Ukraińcy są zatrudniani głównie do prac wymagających niskich kwalifikacji). Spośród powiatowych urzędów pracy 69% twierdzi, iż będzie zapotrzebowanie na pracę cudzoziemców w następnym roku, 17% nie potrafi ocenić, 13% przewiduje utrzymanie na tym samym poziomie, a nieco ponad 1% – spadek zapotrzebowania na pracę cudzoziemców. Oceniając ryzyko związane z zatrudnieniem cudzoziemców, 56% urzędów uznało, że zagrożeniem jest obniżenie wynagrodzeń, 13% – wypychanie polskich pracowników i zwiększanie się udziału umów cywilnoprawnych, 13% nie dostrzega negatywnych konsekwencji. Jako najczęstszy powód zatrudniania cudzoziemców aż 72% urzędów wskazało możliwość proponowania niższego wynagrodzenia, jedynie 18% – brak polskich kandydatów, a 3% – lepszą ocenę przez pracodawców jakości pracy cudzoziemców w porównaniu do polskich pracowników. Obywatele Ukrainy są populacją dominującą wśród obcokrajowców pracujących w Polsce, gdyż liczba zezwoleń na pracę Ukraińców stanowi około 83% i utrzymuje się w przypadku oświadczeń na poziomie około 96–97% (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2017, s. 1). Zezwolenia na pracę dotyczące obywateli Ukrainy stanowiły w I półroczu 2016 r. 83% (w liczbie 42 650), z kolei w roku 2015 odsetek Ukraińców wynosił 76,7%, w 2014 r. – ponad 60%. Na dalszych miejscach plasują się obywatele takich państw, jak: Białoruś (3,5%), Mołdawia (2,3%), Indie (1,6%), Chiny (1,1%). Udział pozostałych państw nie przekracza 1%. Maleje liczba zezwoleń wydawanych Wietnamczykom czy Chińczykom, którzy jeszcze kilka lat temu dominowali (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2017, s. 3). Przeważają w dalszym ciągu migranci krótkoterminowi – model migracji cyrkulacyjnej (Brunarska, Grotte, Lesińska, 2012, s. 16). Najbardziej atrakcyjne kraje dla migrujących Ukraińców, według Natalii Padury (2011, s. 28), to Rosja i Polska. Biorąc pod uwagę rok badania 2015, dominowały jednostki charakteryzujące się wysokimi kwalifikacjami, gdyż 37,7% posiadało wykształcenie wyższe, 53,94% – średnie, a 8,4% legitymowało się wykształceniem zawodowym lub niższym (Chmielewska, Dobroczek, Puzyńkiewicz, 2016, s. 11).

Charakterystykę cech migrantów przed 2014 rokiem i po 2014 roku zamieszczono w tabeli 1. Rok 2014 był kluczowy, ponieważ to właśnie wtedy na Ukrainie dochodziło do przeobrażeń na tle politycznym, wojskowym oraz społecznym. Wówczas ludność Ukrainy zmieniła postrzeganie władzy politycznej kraju, zaczęła swoje relacje budować, opierając się na kontaktach z państwami zachodnimi, a nie jak do tej pory głównie wschodnimi (Rosja).

Tabela 1. Charakterystyka migrantów z Ukrainy

Migracje z Ukrainy do Polski	Do 2014 r.	Po 2014 r.
Migrowały przeważnie te same grupy osób	Tak	Nie
Udział kobiet w migracji	67,1%,	42,1%
Średnia wieku migrantów	43 lata,	33 lata
Odsetek migrantów z Ukrainy Zachodniej	93,7%	71,6%
Praca w sektorze usług dla gospodarstw domowych	51,8%	18,3%
Praca w sektorze remontowo-budowlanym	15,3%	35,3%,
Liczba studentów	Około 15 tys. w 2013 r.	30,6 tys. w 2015 r.
Wykształcenie wyższe	37,7%,	47,1%
Powód migracji – brak pracy	29,4%	20,1%

Źródło: Chmielewska, Dobroczek, Puzynkiewicz, 2016, s. 4.

Tabela 2. Charakterystyka migrantów z Ukrainy w 2015 i 2017 r.

Migracje z Ukrainy do Polski	2015 r.	2017 r.
Znaczenie wysokości wynagrodzenia	39%	94%
Liczba Ukraińców, którzy planują pozostać w Polsce	10%	48%
Poziom otwartości Polaków	75%	97%
Ogólne zadowolenie pracowników z Ukrainy	84%	94%
Zadowolenie Ukraińców ze swojego wynagrodzenia	40%	90%
Zadowolenie z rodzaju wykonywanej pracy	30%	78%
Zadowolenie z obciążenia obowiązkami	36%	75%
Zadowolenie z możliwości rozwoju	27%	23%
Odsetek pracujących zgodnie z własnym wykształceniem	7%	29%
Pozostanie w Polsce przy możliwości rozwoju w Polsce	27%	42%

Źródło: Dudek, 2017.

Potencjał pracowników z Ukrainy jest coraz bardziej wykorzystywany przez polskich pracodawców – stwierdził Tomasz Dudek, autor raportu badań przeprowadzonych przez firmę OTTO Work dla rozwoju innowacyjności polskich przedsiębiorstw (2017, s. 8). Dostrzega on, iż niewielu Ukraińców po ukończeniu studiów czy zarobieniu odpowiedniej sumy pieniędzy chce wrócić do swojej ojczyzny. Przejawiać się to może także zaangażowaniem społeczno-obywatelskim, które oszacować można na poziomie od kilku do kilkunastu procent. Niskie zaangażowanie może być zrozumiałe, zwłaszcza że celem migracji pozostają w głównej mierze środki materialne, jednak masowość migracji najnowszej z Ukrainy „nie sprawiła, że osoby zaangażowane zupełnie zniknęły w tłumie niezaangażowanych. Osoby aktywne stanowią bowiem prężną i dość dobrze funkcjonującą grupę w Polsce” (Kornychuk, Wenerski, 2016, s. 38).

TRANSFERY KAPITAŁU LUDZKIEGO Z UKRAINY – WYZWANIE CZY ZAGROŻENIE?

Jakub Isański, wyjaśniając istotę transferów kapitału, używa porównania do dopingu jako środka wspomagającego sportowca w uzyskaniu efektów sportowych. W migracjach transfer kapitału także może okazać się cennym środkiem wspomagającym funkcjonowanie gospodarki kraju przyjmującego. Idealnym przykładem tego typu sytuacji może okazać się poruszana przed dziesięcioma laty kwestia polskiego hydraulika we Francji czy polskiego kierowcy autobusu w Wielkiej Brytanii. Polscy kierowcy wyjeżdżali w celu podjęcia pracy na Wyspy Brytyjskie, gdyż rodzimy rynek pracy nie oferował im satysfakcjonującej pensji, podczas gdy obecnie za kierowcami polskich autobusów (komunikacja miejsca w Warszawie, prywatni przewoźnicy) spotkać można obywatela Ukrainy. Punkt ciężkości zapotrzebowania rynku pracy przesuwa się w kierunku zachodnim, kiedy to prace 3-D (*dirty, difficult, dangerous*) wykonują poza granicami ojczyzny Polacy, a w Polsce te same wakaty zajmują cudzoziemcy z prostego powodu – luki na rynku pracowniczym. Poza tym stopień bezrobocia w Polsce w ostatnich latach spadł za sprawą dobrze prosperującej i rozwijającej się narodowej gospodarki, cyklicznych reform rządu i wielu przedsięwzięć gospodarki światowej. Stopa bezrobocia w końcu 2017 roku wyniosła 6,6% i była o 1,6 punktu procentowego niższa niż w 2016 roku (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2017, s. 1).

Obywatele Ukrainy, mówiąc wprost, są zauważani na ulicach polskich miejscowości, co nie pozostaje bez znaczenia dla polskiej kultury i stosunku do cudzoziemców. Następuje kreolizacja czy hybrydyzacja kulturowa w naszym kraju. Kultura staje się bardziej otwarta na kontakty z innymi i ewoluuje pod ich wpływem w nieprzewidywalnych kierunkach. Oprócz pracy, swoich kompetencji, zaangażowania Ukraińcy przywożą także swoje przyzwyczajenia, potrzeby, symbole, wartości, co z biegiem czasu przechodzi w stan pośredni pomiędzy wartościami i normami przywiezionymi z kraju pochodzenia a tymi, z którymi zetkną się w miejscu migracji. Poza tym tak zwani nieobecni migranci mają istotny wpływ również na kulturę miejsca swojego pochodzenia, co może procentować „rozwojem niedorozwoju”, skutkującym pogłębianiem istniejących zależności, także w odniesieniu do międzygeneracyjnych relacji. Za sprawą migracji zauważa się ubytek populacji ludności (zazwyczaj w wieku produkcyjnym), która mogłaby się przyczynić do rozwoju swojego regionu pochodzenia, a także, co zauważył Isański (2015, s. 72), negatywny aspekt transferów pieniężnych, które mogą uzależniać młodzież od przesyłanych przez rodzinę pieniędzy – a co za tym idzie – także warunkować brak chęci do samorozwoju czy podejmowania wysiłku w celu podnoszenia swojej pozycji społeczno-ekonomicznej.

Transfery kapitału ludzkiego wiążą się także z transferami ekonomicznymi w postaci przekazywania pieniędzy do kraju swojego pochodzenia. Na forum ekonomicznym w Krynicy w 2017 roku minister spraw zagranicznych Polski Witold Waszczykowski stwierdził, iż obywatele Ukrainy wywożą z Polski 20 miliardów zł rocznie. Wypowiedź szefa polskiej dyplomacji wywołała lawinę komentarzy, iż obywatele Ukrainy nie wywożą, a zarabiają, i nie 20 miliardów, a jedynie 8. Powoływane są liczne biura pośrednictwa pracy (biuro McDonald's w Warszawie), pomagające w poszukiwaniu pracowników z Ukrainy. Zrekrutowani wykonują pracę, której nie chcą wykonywać Polacy, zarabiając tym samym często minimalną pensję krajową, czyli około 2105 zł brutto.

Poza tym Ukraińcy przyjeżdżający do Polski przejawiają zainteresowanie pracą, nie korzystają z zasiłków czy form wsparcia resortowego ze względu na brak uprawnień. Należy także wspomnieć, iż gospodarka każdego państwa to system naczyń połączonych i do jej sprawnego funkcjonowania potrzebuje nie tylko pracowników odprowadzających składki, osób pracujących i wykonujących codzienne czynności – potrzebuje także popytu i podaży w sektorze usług czy konsumpcji. Mieszkając w Polsce, Ukraińcy kupują, wynajmują, płacą podatki w postaci zakupionych towarów czy usług – średnio 34,2% zarobków przeznaczane jest na życie (Chmielewska, Dobroczycki, Puzyrnikiewicz, 2016,

s. 21). Transfery pieniężne według badań 2015 roku wynosiły średnio 1793 zł, a mediana to 1500 zł. Spośród ankietowanych 45,5% przekazało ostatnio do swojego kraju kwotę nieprzekraczającą 1000 zł, przy czym duża część wskazań dotyczyła transferów nie większych niż 500 zł. Kwoty o wyższej wartości (między 1000 a 2000 zł) przekazało 29% osób, a 25,5% dokonało jeszcze wyższych transferów (kwoty powyżej 5000 zł; stanowiły jedynie 13,6% wszystkich przekazów pieniężnych) (Chmielewska, Dobroczek, Puzynkiewicz, 2016, s. 23). Przy czym należy zaznaczyć, iż w 2015 roku środki pieniężne przekazywało średnio 66,4% ankietowanych, 33,6% wydatkowało zarobione pieniądze na własne potrzeby.

Zauważa się także różnicę w transferowaniu środków materialnych przez Ukraińców w związku z momentem przybycia do Polski. Otóż osoby, które przyjechały do Polski przed 2014 rokiem (w odsetku 78,4%), przekazują środki materialne na Ukrainę, z kolei osoby, które przyjechały do Polski po 2014 roku, transferują pieniądze na Ukrainę w odsetku nieco mniejszym, stanowiącym blisko połowę migrantów z tego kraju (49,4%). Istotna pozostaje kwestia przeznaczenia zarobionych środków materialnych w Polsce. Według badań z 2015 roku największy odsetek ankietowanych (64,9%) przeznacza zarobione pieniądze na bieżące wydatki, 40,2% – na remont lub zakup nieruchomości, a 31,4% oszczędza. Jednak 40,4% ankietowanych inwestuje zarobione pieniądze w Polsce w edukację dzieci i własną, podnoszenie kwalifikacji, we własne zdrowie lub zdrowie bliskich. Tak inwestuje 25,4% badanych, a na edukację dzieci przeznacza 17,4% biorących udział w badaniu (Chmielewska, Dobroczek, Puzynkiewicz, 2016, s. 26).

W zdecydowanej większości (70,7%) ankietowani wykonują prace proste, niewymagające kwalifikacji (zbieranie owoców, sprzątanie, opieka nad dziećmi i osobami starszymi lub prace na budowie), jednak 23,8% spośród nich to wykwalifikowani robotnicy i rzemieślnicy (operatorzy maszyn, murarze, fryzjerzy czy pielęgniarki). Jedynie 5,5% stanowią specjaliści (np. informatycy, nauczyciele lub prawnicy) oraz menadżerowie (głównie niskiego szczebla), 19,3% – sektor rolniczy, 12,4% – hotelarstwo i gastronomia (łącznie) oraz 7,2% – handel. W przemyśle pracuje tylko 4,8% przebadanej populacji migrantów (Chmielewska, Dobroczek, Puzynkiewicz, 2016, 16). Biorąc pod uwagę dane z 2015 roku, 8% migrantów z Ukrainy pracuje zgodnie z własnym wykształceniem. Przebywający w Polsce Ukraińcy są często dobrze lub bardzo dobrze wykształceni. W badaniu przeprowadzonym w 2017 roku odsetek migrantów z Ukrainy pracujących zgodnie z własnym wykształceniem był zdecydowanie wyższy (44%), średnie wykształcenie posiadała jedna piąta badanych (20%), jedna trzecia legitymowała się wykształceniem zawodowym (33%), a jedynie 4% spośród badanych posia-

dało wykształcenie podstawowe. Wskaźnik osób pracujących zgodnie ze swoim wykształceniem w 2017 roku wynosił 29% (Dudek 2017, s. 8).

ZAKOŃCZENIE

Biorąc pod uwagę wzrost zainteresowania wśród obywateli Ukrainy pracą w Polsce, stosunek Ukraińców do naszego kraju, narodu oraz warunków panujących w Polsce, należy wskazać, iż blisko dwa miliony Ukraińców swobodnie pracujących i uzupełniających polski rynek pracy może okazać się cennym transferem kapitału ludzkiego. Mimo że Polacy wykazują zainteresowanie zdobywaniem kwalifikacji, wykształcenia i ogólnej sprawności w świecie gospodarki rynkowej, bez licznej migracji z Ukrainy polski rynek pracy uległby atrofii i destabilizacji. Obywatele Ukrainy oprócz pracy wnoszą cenny bagaż własnych doświadczeń i indywidualnych predyspozycji. Oszczędność Polski w kwestii obciążenia polskiego budżetu świadczeniami rodzinnymi czy socjalnymi jest bardzo istotna (Ukraińcy to jednostki pracujące lub poszukujące pracy ze świadczeń wyłączone). Co więcej, nie wszyscy migranci z Ukrainy transferują zarobione środki finansowe do swojej ojczyzny – zatem wydają je w Polsce. Poza tym partycypują w szkolnictwie wyższym Polski, co nie pozostaje bez zaczerwienia, biorąc pod uwagę liczbę obywateli polskich szkół średnich (potencjalnych studentów), którzy wywodzą się z tak zwanych roczników niżowych, a zainteresowanie szkołami zawodowymi (branżowymi), gwarantującymi wykonywanie określonego zawodu, w ostatnich latach zaczęło wzrastać.

BIBLIOGRAFIA:

- Bainczyk, M. (2016). Umowa stowarzyszeniowa pomiędzy UE a Ukrainą elementem budowy bezpieczeństwa europejskiego. Wybrane aspekty swobodnego przepływu osób. *Krakowskie Studia Międzynarodowe*, 12(4), 29–51.
- Becker, G.S. (1975). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education, Second Edition*. New York: National Bureau of Economic Research.
- Brunarska, Z., Grotte, M., Lesińska, M. (2012). *Migracje obywateli Ukrainy do Polski w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego: stan obecny, polityka, transfery pieniężne*. Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami. Pobrane z: www.migracje.uw.edu.pl.
- Charucka, O. (2016). Współpraca międzyregionalna i transgraniczna Polski z Ukrainą. *Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula*, 47(2), 34–59.

- Chmielewska, I., Dobroczycki, G., Puzyńkiewicz, J. (2016). *Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania*. Warszawa: Departament Statystyki NBP. Pobrane z: <https://www.nbp.pl>.
- Dudek, T. (2017). *Raport: Opinia pracowników z Ukrainy na temat pracy w Polsce*. Pobrane z: <https://www.ottoworkforce.pl>.
- Główny Urząd Statystyczny, *Notatka informacyjna, Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2016*. Warszawa: GUS, 2017. Pobrane z: www.gus.pl.
- Isański, J., *Migracje i transfery kapitału społecznego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2015.
- Korniychuk, A., Wenerski, Ł. (2016). Zaangażowanie społeczno-obywatelskie Ukraińców w Polsce. W: A. Łada, K. Böttger (red.). *Zaangażowanie społeczne Ukraińców w Polsce i w Niemczech* (s. 35–86). Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Informacja nt. zatrudniania cudzoziemców w Polsce (grudzień 2016 r.)*. Warszawa: MPRIPS, 2017. Pobrane z: www.mrpops.gov.pl.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (2018). *Bezrobocie rejestrowane w Polsce. Raport miesięczny – grudzień 2017 r.* Warszawa: MPRIPS. Pobrane z: <https://www.mpips.gov.pl>.
- Omachel, R. (2017). *Cała prawda o ukraińskiej imigracji*. Pobrane z: <http://www.newswweek.pl/radoslaw-omachel,autor,7174,1.html>.
- Padura, N. (2011). Migracja zarobkowa Ukraińców. *Studenckie Prace Prawnicze, Administratywistyczne i Ekonomiczne*, 10, s. 25–34.
- Lewandowska, A. i in. (2014). Bariery polsko-ukraińskiej współpracy gospodarczej oraz perspektywy płynące z utworzenia strefy wolnego handlu między Unią Europejską a Ukrainą. *WSliZ Working Paper Series*, 13, 1–103.
- Rozkrut, D. (2017). *Rocznik Demograficzny 2017*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Szast, M. (2017). *Kapitał ludzki w ramach kształtowania działań na rzecz trzeciego sektora. Przypadek Polski*. W: M. Klimek (red.). *Współpraca samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi* (s. 118–152). Stalowa Wola: KUL.
- Zatrudnianie obywateli państw UE/EOG i Szwajcarii – unijne pośrednictwo pracy EURES*. Pobrane z: <https://www.mpips.gov.pl>.
- Urząd Do Spraw Cudzoziemców. *Zestawienia roczne*. Pobrane z: <https://udsc.gov.pl>.